

Demokrati, svenskläroarutbildning och mångkulturalism

Margareta Petersson

The Swedish word for multiculturalism entered our dictionaries in the 1990s. This should indicate that a change in society or in the understanding of society had taken place. In the dictionary the word is understood in a positive way. But how is it understood in the Swedish society and, particularly, in Swedish schools? Perceptions of multiculturalism have, of course, been influenced by the debate and development in the US and Canada, where the word has been used in a descriptive as well as a normative way, which makes the meaning unclear. Globalisation poses questions of cultural identity, change and democracy in a new way, which has great importance for education. I am interested in how it might be possible to educate young people to prepare them for democratic citizenship in the modern world. What part might education in Swedish, with its deep-rooted cultural heritage, play in this context?

På 1990-talet slår ordet *mångkulturell* igenom i Sverige. Ordet finns i tre varianter i *Nationalencyklopedins ordbok*.¹ Det definieras på följande sätt:

1. mång'kulturell adj ~t
ORDLED: *mång--kult-ur-ell*
  - som innefattar många olika kulturer och kulturyttringar ofta med tonvikt på de positiva möjligheter detta ger: en ny och positiv samhällsanda byggd på Sverige som en ~ nation; ~ förståelse; en kreativ ~ miljöHIST: sedan 1974; ökad anv. på 1990-talet
2. mång'kulturalism subst ~en
ORDLED: *mång--kult-ur-al-ism-en*
  - förekomst av många olika kulturer och kulturyttringar i (positiv) samverkanHIST: åtm. sedan början av 1990-talet
3. mång'kulturalitet subst ~en
ORDLED: *mång--kult-ur-al-itet-en*
  - mångkulturalismHIST: sedan 1994

Andra exempel på ordets genomslag är publiceringar där ordet *mångkulturell* uppträder i rubrik eller tematik. ”Utvecklingen på 1990-talet har inom mångkulturalismens område varit explosionsartad”, slår Hans Lorentz fast i en rapport om litteraturutvecklingen på området (Lorentz 2001). Under 90-talet kommer ett par SOU-skrifter om mångkulturalism och globalisering (SOU 1996:143 och SOU 1999:83). Också ett par nummer av *Utbildning & Demokrati* ägnas problematiken (1998:1 och 1999:3).

Etableringen av ett ord borde uttrycka en förändring i samhället eller i förståelsen av samhället. Man kan notera den positiva förståelsen av ordet i ordboken: det konnoterar nya möjligheter, en ny anda, och dessutom kreativitet och samverkan. Är detta en bild av hur ordet och den mångkulturella verkligheten förstås i den svenska kontexten? Jag är inte alls säker på det. Vi tycks lite yrvaket befinna oss i början av en utveckling som på andra håll i världen gett upphov till xenofobi i olika utformningar på det politiska fältet och till kulturella krig på utbildningsområdet.

Den diskussion som förts kring mångkulturalism och som jag strax kortfattat ska beröra har specifik betydelse för svenskämnet inom skola och lärarutbildning. Den angår såväl svenskämnets språkvetenskapliga som dess litteraturvetenskapliga del. Här ska jag främst uppehålla mig vid den senare. Den inflytelserike palestinske forskaren Edward Said ser litteraturvetenskapens engelska motsvarighet, *Comparative literature*, som en vetenskap som vill tränga bortom provinsialism i syfte att betrakta kulturer i samspel. Hos oss representerar emellertid ämnet ett ur globalt perspektiv litet språkområde, möjligen med känslan av att ha ett uppdrag, nämligen att bevara ett marginellt språk och ett kanske försvinnande kulturarv. Jag planerar en undersökning av hur man inom svenskämnet hanterar den nya tidens utmaningar. Här finns endast utrymme att hastigt skissera bakgrunden till en sådan undersökning och framhålla några begrepp som är väsentliga i sammanhanget: *mångkulturalism* (som vanligen diskuteras utifrån ett enda lands möjligheter eller problem), *globalisering* (som sätter samspelet mellan länder i centrum och intensifierar den mångkulturella utmaningen) och *kultur* eller kultursyn (som gärna bestäms utifrån begreppsparet autenticitet och hybriditet och påverkar förståelsen av såväl mångkulturalism som globalisering).

Mångkulturalism

Det var i USA och Kanada som ordet *multiculturalism* började användas med deskriptiv men snart också med starkt normativ innebörd. Rob Reich menar att man bör skilja på dessa två bruk av ordet. Det förra denoterar

att olika *kulturer* existerar inom ett och samma område eller samhälle. Redan här märker man att en världsbild ligger inbäddad i ordet. Avskilda kulturer förutsätts existera, man fokuserar *skillnader* mellan dem och förekomsten av kulturell identitet. Normativ mångkulturalism däremot denoterar en moralisk idé eller en specifik politisk agenda. Begreppet kopplas gärna samman med en tro på värdepluralism. Det framhävs ofta att ett mångkulturellt samhälle *kräver* sociala och politiska förändringar. Vilka dessa förändringar är verkar inte självklart. De kan lika gärna formuleras i liberal tankedräkt som i former skeptiska till liberalism (Reich 2002, s 11, Kinchenloe & Steinberg 2002). De kan på utbildningsområdet medföra krav på fasta kärnkurser i utbildningen likaväl som motsatsen, vilket diskussionen i främst USA tydliggör.

I Kanada antogs 1971 en lag om bevarandet och främjandet av mångkulturalism, vars syfte var att ”promote the understanding and creativity that arises from the interaction between individuals and communities of different origins” (Cornwell & Walsh Stoddard 2001, s 11). Lagen har gett upphov till ett stärkande av och en respekt för kulturella skillnader och lagstiftning mot förtal eller kränkande tillmälen (hate speech). I USA däremot har föreställningar kring mångkulturalism lett till hätska debatter, till ökad olikhet i undervisningsplaner och rent av till kulturella krig. Här har traditionellt bilden av landet som en smältdegel, där olikheter assimileras, hyllats. När mångkulturella rörelser växer fram blir emellertid nya förhållningssätt, inte minst till undervisning, nödvändiga. De nya rörelserna kräver erkännande av att landet är sammansatt av många kulturer och dessutom att de olika specifika kulturella grupperna blir synliga i exempelvis undervisning. Erfarenheten av kulturell osynlighet transponerad till svensk mark uttrycks av Mikael Niemi i *Populärmusik från Vittula*:

Som Pajalabo låg man i lä, det slogs fast från början. I kartboken kom Skåne först, tryckt i en extra stor skala, fullständigt nerlusat med röda streck som betydde landsvägar och svarta prickar som betydde samhällen. Därefter kom de andra landskapen i normal skala, allt längre norrut ju längre man bläddrade. Och allra sist kom Norra Norrland, tryckt i extra liten skala för att få plats, och ändå fanns där knappt några streck eller prickar alls. Nästan allra högst upp på kartan låg Pajala, omgivet av brunfärgad tundra, och det var där vi bodde. Bläddrade man tillbaka såg man att Skåne var lika stort till ytan som hela Norra Norrland, fastän grönfärgat av helvetes bördig jordbruksmark. Det tog många år innan jag genomskådade skal-systemet och insåg att Skåne, hela vårt sydligaste landskap från kant till kant, skulle få plats mellan Haparanda och Boden (Niemi 2000, s 47).

Joe Kinchenloe och Shirley Steinberg utgår i sin bok *Changing Multiculturalism* från några av de typologier kring multikulturell utbildning som utvecklats under de senaste tjugo åren och urskiljer inte mindre än fem grupperingar: konservativ mångkulturalism/monokulturalism, liberal, pluralistisk, vänsteressentialistisk och kritisk mångkulturalism. Eftersom tankegångarna återkommer i den svenska debatten finns det skäl att hastigt beskriva dem. Författarna uppfattar den första varianten som en sorts nykolonialism på grund av företrädarnas självklara utgångspunkt i tanken att den västerländska civilisationen är överlägsen. Man vill följdriktigt assimilera alla medborgare till en vit medelklassnorm och till en fast, gemensam, vanligen europeisk, högkultur. Problem av olika slag lokaliserar till individer – inte till strukturell eller politisk nivå. Vänsteressentialister kan komma att omfatta liknande idéer, om än med andra förtecken, förutsatt att de innehar en maktposition. I annat fall kan de vilja ersätta en traditionell kanon med sin egen marginaliserade, i det amerikanska samhället exempelvis en afrocentrisk. Utanför den amerikanska kontexten förefaller det rimligare att tala om en essentiell kultursyn, som kan få olika politiska nyanser. Man utgår från en föreställning om kulturell autenticitet eller renhet, placerad i det historiskt förflutna, där man menar att gruppens specifika identitet utvecklades. Utgångspunkten leder till att den ”ursprungliga” kulturen gärna framställs som homogen.

Autenticitet kommer av det grekiska *authentikos* med betydelsen ”tillförlitlig; som stöder sig på bevisliga grunder”, vilket kan förklara begreppets roll i diskussioner om kulturtraditioner, som på ett eller annat sätt auktoriserats av någon grupp med myndighet (*Nationalencyklopedins ordbok*).² Men det har också innebörder som ”reell”, ”verklig” och ”äkta”, vilket kan veta åt tanken att kulturer har en inneboende äkthet eller kärna, en kontinuitet som kan urskiljas och som rentav kan vara oförändrad under olika historiska skeden. Autenticitet kan också syfta på en existentiell autenticitet av den art Sartre och existentialisterna pläderade för (Charmé 2000, s 134). Dessa olika betydelser går inte ihop. När begreppet autenticitet idag används i kulturdebatten syftar det gärna på en essentialistiskt uppfattad kultur och denna förstås vanligen som föråldrad, kolonial eller fundamentalistisk och används, hävdas det, främst i försök att konstruera en historisk nollpunkt, där man skulle kunna söka etnisk, nationell eller någon annan sorts socio-kulturell stabilitet (Schulte 1998, s 26). Föreställningen om en sådan nollpunkt tycks gärna uppträda i situationer, när identitet och tradition känns hotade, som ett motgift mot det man kan uppleva som andra kulturers eller den moderna civilisationens alienerande och korrumpierande effekter (Charmé 2000, s 136).

Synen på likheters respektive olikheters roll i kulturer skiljer liberaler från pluralister. Liberala mångkulturalister utgår från de *likheter* som man menar finns mellan människor och vill framhålla sådana drag i undervisningen. Man fruktar balkanisering och hävdar att det måste finnas en gemensam (men inte nödvändigtvis europeisk) kultur som förmedlas via utbildning (Cornwell & Walsh Stoddard 2001, s 13). Pluralistiska mångkulturalister däremot fokuserar *skillnader* snarare än likheter, ibland rentav till den grad att skillnader exotiserar och riskerar att förstelnas, menar Kinchenloe och Steinberg. Liksom liberalerna dekontextualiserar pluralisterna frågor om ras och kön och problematiserar inte vithet eller eurocentriska normer. De politiska dimensionerna tonas alltså ner, vilket tycks kunna leda till kulturell relativism. Man hyllar mänsklig olikhet och allas lika möjlighet. Man betonar att demokrati inte bara handlar om allas rätt utan också om de marginaliserade gruppernas historia och kultur. Pluralism blir det starkaste sociala värdet, särskilt i en värld där man kan misstänka att den snabba globaliseringen leder det internationella samfundet mot en enhetlig kultur. I undervisningssammanhang blir konsekvensen att studenter bör inhämta kunskap om olika gruppers kulturer, värden och trosföreställningar. Man läser alltså litteratur skriven av kvinnor, judar, svarta, latinamerikaner och så vidare vid sidan av den traditionella kanon.³

Kritisk mångkulturalism, Kinchenloes och Steinbergs favorit och den riktning som får det största utrymmet i deras bok, tar sin utgångspunkt i Frankfurtskolans kritiska pedagogik, som aldrig har en neutral eller objektiv utgångspunkt utan öppet framhåller sina värderingar och försöker förverkliga dem. Här handlar det om engagemang för social rättvisa och social förändring och deras relation till det pedagogiska uppdraget (Kinchenloe & Steinberg 2002, s 27). Frågor som väckts av kritiska mångkulturalister förändrar radikalt det som kallas grundläggande kunskap om västerländsk civilisation, menar författarna (Kinchenloe & Steinberg 2002, s 233). Till skillnad från de övriga grupperna, som vanligen fokuserar undervisningens stoff, sätts här undervisningsmetoder i centrum.

Globalisering

Problemen som väcks, det mångkulturella som hot eller hopp, föreställningen om någras anpassning till det givna, till en fast värdegrund, eller ett samhälles gemensamma omvandling och sökande efter nya sätt att förstå demokrati, får en specifik skärpa utifrån det fenomen som vanligen kallas globalisering. Här blir det aktuellt att för ett ögonblick vidga scenen:

I en liten by i sydvästra Indien sitter en kvinna framför en TV-apparat och zappar. Med ett tryck på fjärrkontrollen kallar hon fram Bill Clinton och trollar i nästa stund bort honom som om han vore hennes tjänare. Hon upplever en sorts frihet. Hon tycker sig delta i ett globalt sammanhang. Men Arundhati Roy skildrar henne i *De små tingens gud* närmast som en förlorare. Huset hon sitter i får nämligen förfalla, trädgården förvildas. Hon sitter uppslukad och försvarslös framför sin apparat, översköld av västerländsk kultur. Man kan se berättelsen som en gestaltning av globaliseringen.

Det är svårt att bedöma effekten av den snabba utvecklingen av kontakter mellan kulturer och omvandlingen som går under beteckningen globalisering. Detta begrepp har en mängd innebörder. Vanligen får det sammanfatta det förändrade förhållandet mellan det lokala och det globala på alla nivåer och hur detta påverkar nationalstaterna. Produktion och kapital verkar hela tiden kräva ökad rörelsefrihet och kulturen kan därför inte längre lika självklart bindas uteslutande till territorium (Pastergiadis 2000, s 76). Att gränser mellan nationer och kulturer försvagas märks dels i den tilltagande mediekommunikationen, som alltså numera ingår i vardagslivet också i den avlägsnaste by i Indien, dels i den migration, som visserligen har lika gamla rötter som människan men som har ökat starkt efter andra världskriget och förvandlat också perifera länder som Sverige till områden, där olika kulturer stöter samman och blandas, ofta utifrån radikalt olika villkor.

Att förändringarna påverkar människor, deras upplevelser och sätt att uttrycka sin situation förefaller självklart. Exakt vilka effekterna blir är svårare att avgöra. Man kan uppfatta globaliseringen i huvudsak negativt och då fokusera det man kan uppfatta som den starka likriktningen av mångfalden av lokala kulturer och berättelser, en fruktad utplåning av det specifika, det man uppfattar som ett folks eller ett områdes kulturella rötter. Fateme Behros, en av våra invandrarförfattare, tycks gestalta upplevelsen i *Som ödet vill* från 1997:

Runt omkring mig fanns bara flygsand. Var jag än satte foten rann sanden bort och lämnade min fot i luften. Jag både levde och icke-levde på samma gång. Den del av mig som levde bar även den andra delens börda – som siamesiska tvillingar, som delade kroppen men hade var sitt huvud. Den ena var tvingad att följa den andra vare sig hon ville eller inte (Wendelius 2002, s 147).

Man kan också se den motsatta tendensen, inte att kulturerna homogeneras utan att de avgränsar sig, bygger gränser och murar, alltså i en mening balkaniseras, som en effekt av globaliseringen. Balkanisering inne-

bär då olika försök att värna det lokala, det traditionella, en taktik som ibland tas upp av och kan framställas som identisk med fundamentalistiska grupper (eller essentialister). Slutligen kan globaliseringen uppfattas på ett tredje mera positivt sätt, nämligen så att den möjliggör stor personlig frihet och fredlig samexistens mellan likvärdiga kulturella grupper inom och utom nationalstaterna. Det kan handla om befrielse från trånga traditionsband, från förtryckande gränser och frihet att använda hela världens kulturella skattkammare. Tvärtemot tanken på utslätning av kulturella uttryck kan man alltså hävda att nya uttrycksformer, ny kreativitet, skapas i mötet mellan olika kulturer. Det är ungefär så ordet *mångkulturalism* fungerar i den svenska ordboken. Dessa nya uttrycksformer sägs ofta vara hybrida. Så här uttrycker Jila Mossaed, invandrad från Iran, det i *Månen och den eviga kon* (1997):

Lär mig ordens rötter
 låt mig leka med dina ord
 låt mig skapa
 nya konstiga meningar med dem
 låt mig ge orden
 nya färger
 nya dimensioner
 låna mig ditt språk
 dina substantiv
 låt mig ta dem med på en äventyrlig resa
 (Wendelius 2002, s 128).

Globaliseringen bidrar alltså till att frågor om kulturell identitet, förändring och demokrati, måste ställas på nya sätt, antingen man fruktar likriktning eller anar nya mångskiftande formationer och uttrycksätt. Bakom bedömningarna av globaliseringens roll tycks i synnerhet ligga olika sätt att förstå kulturers förhållande till ekonomisk och politisk makt och sannolikt också positionen från vilken fenomenet värderas. I ena fallet betonas asymmetrin mellan olika kulturella grupper. Man förutsätter att stark ekonomisk makt automatiskt medför kulturell dominans. Det är ungefär så situationen i Arundhati Roys roman gestaltas. I det andra fallet förefaller denna relation mellan vad som gärna benämns som centrum och periferi inte lika entydig.

Det svårfångade i globaliseringsprocessen uttrycks ofta med hjälp av begreppen *autenticitet* och *hybriditet*. De är problematiska därför att de används på en gång deskriptivt och retoriskt – liksom ordet mångkulturalism. De artikuleras oftast utifrån ett annat problemfält än det mångkulturella, nämligen det postkoloniala, men analyser och positioner inom dessa båda fält överlappar varandra.

Autenticitet och hybriditet används ofta samtidigt på olika abstraktionsnivåer, både när man ser på sin kultur inifrån, utifrån helt lokala utsiktspunkter, och när man översiktligt och utifrån beskriver kulturella förändringar eller jämför kulturer över långa historiska epoker. I synnerhet hybriditetsbegreppet används i flera olika betydelser i postkoloniala diskussioner av identitet, ras, nation, tradition och historia. Det representerar ett brett konnotativt fält med såväl mycket specialiserade betydelser som mera vaga och oprecisa. Det omfattar fenomen som heterogenitet, orenhet, föränderlighet och mångfald i största allmänhet, konkret och ytterligt abstrakt. En del av innebörderna hänger samman med ordets etymologiska ursprung och framväxt, något som utretts av Robert Young i *Colonial Desire*. Monika Fludernik visar hur denna specifika biologiska term ur viktoriansk vokabulär tillämpas metaforiskt i nya sammanhang, eftersom man vill uppmärksamma alla de sätt på vilka vokabulär och tankesätt utmanades och underminerades. I 1800-talets naturvetenskapliga utvecklingsläror avsåg hybrider korsningar mellan arter. Postkoloniala forskare har menat att i synnerhet koloniala regimer och ideologier försökte skapa strikta gränser mellan raser och kulturer med termen. Hybrider ansågs sterila – alltså borde såväl kulturer som människor hållas rena och avskilda. Homi Bhabha och hans efterföljare har framför allt använt begreppet på psykoanalysens område och fokuserat identitetsprocesser och auktoritet. Det har också överförts till språkvetenskapen (Bakhtin 1981, s 358). Hybriditet beskriver då språkets förmåga att samtidigt innehålla flera röster. En liknande spridning av betydelse är märkbar inom det geografiska fältet. Från början stod den hybriditet som utvecklades mellan koloniserad och koloniserad i fokus – idag överförs begreppet gärna till den historiskt annorlunda situationen för migrerade grupper i diaspora.

Bart Moore-Gilbert menar i en översikt över postkolonial teori att om hybriditet ska ha någon begreppslig kraft är den beroende av sin motsats: alltså av existensen av icke-hybrida kulturer. Några sådana kulturer, menar man emellertid vanligen idag, existerar inte (Moore-Gilbert 2000, s 129). Man skulle dock enligt min mening kunna tänka sig en referens för autenticitet men i så fall på en helt annan abstraktionsnivå än utifrån den övergripande komparativa förståelse som gör alla kulturer hybrida. Motsättningen mellan uppfattningen av kulturer som autentiska eller hybrida skulle alltså kunna förstås som en skillnad framför allt i abstraktionsnivå. Det hybrida normaltillståndet utsäger något om verkliga kulturer – på en viss abstraktionsnivå och utifrån ett tydligt historiskt komparativt perspektiv. På lokal nivå och vanligen i ett kortare perspektiv kan förhållandena te sig annorlunda. Här kan man uppleva

något som man skulle kunna kalla autentisk kultur, till vilken man kan känna tillhörighet, som används för att etablera kulturen, som traderas etc. Om Moore-Gilbert har rätt kan man inte förneka förekomsten på varje tänkbar abstraktionsnivå av något som åtminstone inifrån kan betraktas som autentiska kulturer. Men detta innebär inte att man också utifrån måste föreställa sig autentiska kulturer som existerande utanför eller ovanför historien, att de skulle vara statiska och oföränderliga, utan det rimliga förefaller tvärtom vara att man tänker sig det autentiska mitt i lokal historia och därför föränderligt. Referensen blir alltså instabil. – Kulturuppfattningar har beträffande svensk skola återkommande och insiktsfullt diskuterats av Jan Thavenius (Thavenius 1999).

Polariseringen av begreppen tycks emellertid försvåra förståelse. Hybriditet artikuleras gärna tillsammans med tolerans, emancipation och mångfald, alltså ungefär som mångkulturalism i den betydelse det fått i Kanada och i *Nationalencyklopedins ordbok*, autenticitet däremot som vi sett med fundamentalism, stillastående och förflutenhet. Det är inte enkelt att bryta dessa mönster. Neil ten Kortenaar löser emellertid flera av problemen jag här skisserar på ett enkelt sätt. Han hävdar att kultur knappast har någon ontologisk existens utanför de kulturella aktörernas handlingar. Identitet eller autenticitet har alltid en historia och måste förstås utifrån den historiska kontext där de formuleras (Kortenaar 1995, s 30). Att återvända till en ursprunglig kultur är givetvis omöjligt, säger Kortenaar. Om man ändå hävdar att man vill göra detta, utför man en politisk handling. Adekvata reaktioner måste därför formuleras på ett politiskt plan – inte ett ontologiskt. Traditionen skapas alltså i nuet, där den påverkar människors bilder av sig själva och tänkbara handlingsalternativ (Kortenaar 1995, s 40, Charmé 2000, s 148).

Svenskämnet och demokratin

Hans Ingvar Roth ger en beskrivning av det svenska utbildningsfältet i *Den mångkulturella parken*, 1998. Man kan här urskilja flera av tankegångarna ifrån den amerikanska debatten. Hur ska man förstå, frågar Roth, medborgarskapsfostran i ett mångkulturellt samhälle? Utgångspunkten är alltså, markerar han, fostran, som i sig implicerar en fast värdegrund. Effekten av bedömningen är emellertid inte självklar. Den värdegrund som ska förmedlas kan uppfattas som så stabil och given att den är omöjlig att kompromissa om och något alla nya folkgrupper måste anpassa sig till (konservativ mångkulturalism). Undervisningen i skola och lärarutbildning kan då koncentreras kring ett stoffval, som konstitueras av

olika kulturella hörnstenar, som ska förmedlas, och kring frågan om kulturarvet (gärna i singular). Ett sådant arv har dessutom andra centrala funktioner för anda och medborgaransvar. Det skulle kunna fungera som ett sammanhållande kitt mellan människorna i vårt land (ett centralt mål i liberal mångkulturalism). Utgångspunkten kan emellertid också vara att den nya mångkulturella situationen ställer oss inför nya utmaningar, som långsiktigt kan befrämja väsentliga aspekter av värdegrunden, skriver Roth. Värdegemenskapen uppfattas utifrån ett sådant perspektiv som mindre färdig och fix och bejakar kanske främst kulturell mångfald. Den kan få oss att reflektera mer djupgående och förutsättningslöst över frågor som rör exempelvis demokratibegreppet (Roth 1998, s 53). Perspektivet påminner om det som ovan kallats kritisk mångkulturalism.

Roth framhåller att mångkulturalism i skolan främst diskuterats utifrån historieundervisningen. Det förefaller minst lika angeläget att utgå från ämnet svenska. Svenskundervisningen befinner sig enligt min mening i det mångkulturella spänningsfältets centrum. Roth bygger bland annat på Martha Nussbaum, som starkt engagerat sig för just litteraturläsning i en mångkulturell utbildning. I *Cultivating Humanity*, 1997, gör hon en bestämning av förhållandet mellan medborgarskap (eller världsmedborgarskap) och utbildning, som har direkt relevans för svenskundervisningen. En demokratisk kompetens kräver, menar hon, ett *kritiskt tänkande*, som fordrar specifik träning i exempelvis logiskt resonemang och källkritik. Vidare bör individen se sig inte som främst en lokal eller regional medborgare utan som en människa som hör samman med alla andra människor. Detta är i synnerhet nödvändigt i en globaliserad värld. Här behövs *kunskap*, inte minst om icke västerländska kulturer, för att förstå hur gemensamma behov och syften förverkligas under olika villkor. Om det egna hela tiden kompareras stärks elevens demokratiska förmåga. Centrala frågor i en undersökning av svenskundervisningen kan då bli om svenskt kulturarv behandlas och betraktas som homogent och sär-skilt från andra kulturella arv. Värnar man det lokala gentemot globaliseringens utslätning? Hur läses litteratur från andra kulturer? Betonas likheter eller skillnader? Betraktas invandrargrupperns litteratur som relevant, som kreativt och demokratiskt utvecklande eller som ett hot i den meningen att det traditionella förtunnas? Artikuleras behov av någon värde- och kunskapsgemenskap? Utnyttjas den *narrativa fantasin*, alltså förmågan att sätta sig in i hur det är att vara en annan person? Det är nödvändigt för en demokratisk medborgare, menar Nussbaum, att kunna förstå världen från den andres perspektiv och att lära sig tolka främmande tal och beteende.

Valen man här gör beträffande undervisningsstoff och pedagogiska strategier bottnar enligt resonemanget ovan i samtidsbehov snarare än i någon neutral tradition. Jag vill undersöka om den närmast normativa definitionen av mångkulturalism i *Nationalencyklopedins ordbok* har någon motsvarighet i skolans värld.

Noter

1. Ordet *mångkulturell* saknas i den första tryckta versionen av *Nationalencyklopedins ordbok* från 1996 men dyker upp i nätupplagan: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O869143.
2. Jfr *Oxford English Dictionary*, där authenticity främst sägs ha betydelsen "as being authoritative or duly authorized".
3. När den litterära kanon omarbetas blir föreställningar om representativitet centrala – i flera betydelser med besvärliga teoretiska implikationer. Kanon ska inte bara vara representativ för europeisk högkultur utan också för världens övriga kulturer. De litterära verken förutsätts alltså i någon mening spegla sin produktionsplats, som om de utgjorde ett transparent medium. Också en värdesyn impliceras. Verkens värde uppfattas nämligen som primärt inneboende i deras "autenticitet". Men hur bedömer man vad som är autentiskt och exakt vilken del av en kultur antas verken representera? Frågor av detta slag diskuteras i *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism* (Bernheimer, red 1995).

Referenser

- Bakhtin, Mikhail (1981): *The Dialogic Imagination. Four Essays*. Red Michael Holquist, översättning Caryl Emerson och Michael Holquist, Austin: University of Texas Press.
- Bernheimer, Charles, red (1995): *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*. Baltimore och London: The Johns Hopkins UP.
- Charmé, Stuart Z (2000): Varieties of authenticity in contemporary jewish identity. *Jewish Social Studies* 6(2), s 133–155.
- Cornwell, Grant H & Walsh Stoddard, Eve (2001): Introduction: National boundaries/transnational identities. I Grant H Cornell & Eve Walsh Stoddard, red: *Global Multiculturalism. Comparative Perspectives on Ethnicity, Race, and Nation*. Lanham, New York, Boulder, Oxford: Rowman & Littlefield.
- Fludernik, Monika (1998): Introduction. I Monika Fludernik, red: *Hybridity and Postcolonialism. Twentieth-Century Indian Literature*. Tübingen: Stauffenburg-Verlag.
- Kinchenloe, Joe L & Steinberg, Shirley R (1997/2002): *Changing Multiculturalism*. Buckingham och Philadelphia: Open University Press.
- Kortenaar, Neil ten (1995): Beyond authenticity and creolization: Reading Achebe writing culture. *PMLA*, 110(1), s 30–42.

- Lorentz, Hans (2001): *Forskning om mångkulturalism i Sverige utifrån ett pedagogiskt perspektiv. En överblick och historisk tillbakablick 1950–2000. Ett litteratururval 1980–2000*. Lunds universitet: Pedagogiska rapporter 77.
- Moore-Gilbert, Bart (1997/2000): *Postcolonial Theory. Contexts, Practices, Politics*. London och New York: Verso.
- Nationalencyklopedins ordbok: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O869143
- Niemi, Mikael (2000): *Populärmusik från Vittula*. Stockholm: Månepocket.
- Nussbaum, Martha C (1997): *Cultivating Humanity. A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge, MA, London: Harvard UP.
- Papastergiadis, Nikos (2000): *The Turbulence of Migration. Globalization, Deterritorialization and Hybridity*. Cambridge: Ashgate.
- Reich, Rob (2002): *Bridging Liberalism and Multiculturalism in American Education*. Chicago och London: The University of Chicago Press.
- Roth, Hans Ingvar (1998): *Den mångkulturella parken*. Stockholm: Statens skolverk.
- Schulte, Bernd (1998): Unrest in the 'Mediatope'. Symptoms of hypertrophy in inter-cultural studies and the New Literatures from the perspective of a media theory. I Wolfgang Klooss, red: *Across the Lines. Intertextuality and Transcultural Communication in the New Literatures in English*, s 21–37. Amsterdam: Rodopi.
- SOU 1996:143. *Krock eller möte. Om den mångkulturella skolan*. Delbetänkande av Skolkommittén. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1999:83. *Globalisering*. Stockholm: Fakta info direkt.
- Thavenius, Jan (1999): De många kulturbegreppen. I Lars Gustaf Andersson; Magnus Persson & Jan Thavenius, red: *Skolan och de kulturella förändringarna*, s 81–100. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildning och Demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* (1998): 7(1). Tema: Ny skola – och gammal: Synpunkter på publikationer från 1997 års skolkommitté. Uppsala universitet, Centrum för didaktik.
- Utbildning & Demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* (1999): 8(3) Tema: Mångkulturalismer – föreställningar om mångkulturalism och skola. Örebro: Örebro universitet, Pedagogiska institutionen.
- Wendelius, Lars (2002): *Den dubbla identiteten. Immigrant- och minoritetslitteratur på svenska 1970–2000*. Uppsala Multiethnic Papers, 46. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Young, Robert J C (1995): *Colonial Desire. Hybridity in Theory, Culture and Race*. London och New York: Routledge.